

internationales literaturfestival berlin

**Az Európai történetek.
Avagy milyen gyermek – és ifjúsági irodalom kell
Európának?**

PANORAMA

03	AZOUZ BEGAG Egy új Európa	13	GERALD JATZEK Hey diddle diddle: gyermeklír és modernség
05	CHEN JIANGHONG Képeskönyvek a kultúrában	16	JAN DE LEEUW Kísérleti tánc
06	MARIANA CHIESA MATEOS Könyvhidak	17	URI ORLEV Éltre szóló könyvek
08	IWONA CHMIELEWSKA Nefelejcs	20	MARIA PAPAYANNI Egy homokszem Európában
10	GABRIELA CICHOWSKA lassú könyvek	24	MARIA PARR A gyerekeknek történet kell
11	TENDAI HUCHU Első szerelem	24	IVA PROCHÁZKOVÁ Határtalan álmok
12	ADAM JAROMIR szótlán szépség	26	JANNE TELLER A Jó bennünk él
		28	ROBERT PAUL WESTON Világnézet a könyvekben – Michael Ende: »Momo« – az időszerű klasszikus
		30	FLOORTJE ZWIGTMAN Vegyétek őket komolyan!

AZOUZ BEGAG EGY ÚJ EURÓPA

Több, mint húsz éve írok gyermekek és fiatalok számára. Az író-olvasó találkozókra számomra különösen fontos, hogy olyan fiatalokkal is találkozhatok, akik nem a szülőhazájukban élnek. Tegnap, amikor a Berlini Ünnepi Játékok Házában nyolcszáz diák előtt olvastam fel, angolul, franciául, németül, törökül és arabul is beszéltem, hogy anyanyelvükön szóljak a különböző nemzetek fiataljaihoz. A török fiatalok muszlim író, a fekete bőrű fiatalok afrikai író, azok pedig, akik franciát tanulnak, francia írókat láttak bennem.

Sajnálatos viszont, ha a felolvasásaimra csak két tannyelvű osztályok tanulói jönnek el. Számomra fontos ugyanis, hogy olyan osztályok is megjelenjenek, ahol a tanulók kizárólag az anyanyelvüket beszélik. Nekik mindig azt mondom: »Nem baj, ha nem beszéltek franciául. Elég, ha a saját nyelveken beszéltek. Én akkor is értelek titeket. És ti engem. A felolvasásokon mindig az elbeszélte történet tartalma a döntő, nem pedig a nyelv, amelyen elhangzik. Amit pedig a nyelv nem képes átadni, azt átadják az érzelmek. Így alakul ki egyfajta kapcsolat köztem és a diákok között. A végén pedig odajönnek hozzám és váltig állítják, hogy franciául ugyan nem tudnak, de mindent értettek.

Tisztában vagyok vele, hogy rengeteg fiatal van, akik nemigen olvasnak, és akik szerint a klasszikus felolvasások dögunalmasak. Ezért próbálok én a felolvasásaimon mágusként fellépni: »Nyugi, nyugi!« – intem őket. – »Nem író vagyok, csak varázsló. Ha játszotok egy kicsit velem, én is játszom egy kicsit veletek.«

Tegnap a Berlini Ünnepi Játékok Házában a szüleimről meséltem, akik nem tudtak olvasni, és franciául sem beszéltek. Egy nap, amikor hazamentem az iskolából, döbbenet láttam, hogy apám, aki ugyebár nem ismerte a betűket, ott ül az asztalnál, és talán életében először egy könyvet tart a kezében. »Azouz, gyere csak ide!« – mondta nekem, és elém tartotta a könyvet: »Mi ez?« »Egy könyv« – feleltem. – »Nem, Azouz!« – hangzott apám filozofikus válasza. »Papa, nem értem, mit akarsz mondani.« Erre felcsapta a könyvet a közepénél, és elkezdett legyezni vele: »Gondolkozz, Fiacskám! Mi ez?« »Egy repülő könyv« – feleltem. De ő csak rázta a fejét. Aztán végre rájöttem: »Egy madár!« »Pontosan, Fiacskám! Egy madár.« Az apám, aki nem tudott írni-olvasni, sőt egy szót sem tudott franciául, mégis éppen ő magyarázta el nekem, hogy egy könyvben ott rejlik a lehetőség, hogy az embert akár madárrá is változtathatja. Olyan madárrá, aki maga mögött hagyva a nyomorúságát szabadon szárnyalhat. Nekem az apám mutatta meg, hogy az irodalom az embert a szabadsággal ajándékozta meg. És lám, engem is az

irodalom tett szabaddá. Apám szegénységben halt meg úgy, hogy életében nem olvasott el egyetlen szót sem. Mégis neki köszönhetem, hogy már hatéves koromban megértettem, milyen hatalmas érték a könyv. Az integráció záloga az irodalom és az a képesség, hogy a könyveket el is tudjuk olvasni. Ennek az átadása, megtanítása pedig nem csupán a szülők, hanem a tanárok feladata is. Átadhatják a fiataloknak az olvasás örömét, s ezáltal az olvasás nagyköveteivé léphetnek elő. Ha egy iskolás megérint egy könyvet, magáénak tudhat egy könyvet, vagy elolvas egy könyvet, akár örökre is megváltozhat tőle az élete. A tanárok pedig abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy a könyveknek ezt a csodálatos képességét közvetíthetik a fiatalok felé.

De vajon hol a kapcsolat Európa és a gyermek- és ifjúsági irodalom között? Számomra Európa nem létezik. Én csak nemzetállamokat látok. Nagy-Britannia, Csehország, Franciaország. Ugyanígy nem létezik szerintem európai gyermek- és ifjúsági irodalom sem. Van viszont brit, cseh, francia és egyéb gyermek- és ifjúsági irodalom. És nem léteznek európai fiatalok sem. Csak brit, cseh vagy francia fiatalok. Minden országnak megvan a saját nyelve, a saját kultúrája. A nemzetek a mai napig óriási hatással vannak az identitástudatunkra. És pontosan ezek a nemzeti identitások teszik gazdaggá azt, amit ma Európának nevezünk. Európához a különböző nemzetek íróinak sokfélesége is hozzátartozik. A kiadók és a műfordítók pedig, akik ezt a gazdagságot oly sok ember számára teszik megélhetővé, igen fontos szerepet játszanak az európai összetartozás érzésének megszilárdításában. Európának irodalmi kötelessége ezt a sokszínűséget hangsúlyozni és láthatóvá tenni. Azok a német fiatalok, akik itt vannak velünk a Berliini Nemzetközi Irodalomfesztiválon, már nem is látták saját szemükkel a Berliini Falat. Ők már egy új Európa új nemzedékéhez tartoznak. Elérkezett hát az idő, hogy felépítsük ezt az új Európát, na meg egy új gyermek- és ifjúsági irodalom Európáját. Tudom, nem könnyű feladat, de a szülők, a tanárok, a kiadók, a műfordítók és olyan intézmények, mint a Berliini Nemzetközi Irodalomfesztivál együttesen felelősek azért, hogy ez az új európai gyermek- és ifjúsági irodalom végre megszülethessen.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Chen Jianghong **Képeskönyvek a kultúrában**

A modernkor fogyasztói társadalmában élünk, ahol elengedhetetlen, hogy megértsük: az olvasás a jövőt nyitja meg előttünk és segít megőrizni kultúránkat.

Tudjuk, ha gyermekeink kezébe jókor adunk jó könyveket, azzal fantáziájuk és kreativitásuk fejlődését segítjük elő.

A képeskönyvek, különösen a szép illusztrációkat tartalmazó kiadványok elkísérik gyermekeinket a képektől a szavakhoz vezető úton, és nagyban segítik ama kognitív struktúrák kialakulását, amelyek a való világ megértéséhez szükségesek.

A jó öreg képeskönyv velünk együtt fejlődik és sokáig velünk marad. Egy életen át. Mert örök érték. Nem fog rajta az idő.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Mariana Chiesa Mateos Könyvhidak

Azokat a könyveket szeretem, amelyek nem feltétlenül sorolhatók kimondottan a gyermek- és ifjúsági irodalom kategóriájába, hanem egy szélesebb műfajba tartoznak, a mindenkire szóló könyvek táborába. Amelyeknek szerzői inkább magára a történetre koncentrálnak, melyet el akarnak mesélni, mintsem arra, hogy pontosan kik is fogják olvasni ezt a történetet.

Ezt az állandó célközönség-keresgélést a kiadóknak köszönhetjük, akik mindent szeretnek beskatulyázni, és természetesen jól felfogott gazdasági érdekeik mentén végzik tevékenységüket.

Ami engem illet, oly sok szerzőt tartok alapvetően fontosnak és szükségesnek, hogy meglátásom szerint igazságtalanság lenne közülük csak néhányat megemlíteni, másokat pedig kihagyni a felsorolásból, annál is inkább, mert szerencsére mindig is lesznek olyan alpművek, amelyeket még nem olvastam és talán soha nem is fogok elolvasni, következésképp eleve nem is tudom ajánlani őket.

Abban az időszakban, amikor a későbbi életemet meghatározó döntéseim megalapozása zajlott, édesanyám és a nagymamám olyan könyveket adtak a kezembe, amelyeket ők maguk is olvastak, így ezen könyveknek köszönhetően, amelyeket egyfajta hagyatékként adtak át nekem, bizonyos mértékig részese lehettem az ő gyermekkoruknak.

Az európai művek között képzeletbeli háromszöget rajzolt ki a lelkemben [olvasmányélményeim sorrendjében] »A kis hableány« Hans Christian Andersentől, »A kisherceg« Antoine de Saint-Exupérytől, valamint »Anna Frank naplója«.

Argentínában, a diktatúra idején a katonák verseket és könyveket, egész kiadásokat koboztak el az emberektől, hogy bizonyos műveket végképp kivonjanak a forgalomból.

»Anna Frank naplóját« otthon, a szobám csalóka biztonságában olvastam, míg az utcán felsírtak a kijárási tilalom kezdetét jelző szirénák, aztán jöttek a lövések, a kiáltások és a jajveszékélés.

Elég fiatal voltam még ahhoz, hogy bizonyos dolgok ne érinthessenek meg, amelyeket a felnőttek nem magyaráztak el nekem. De nem voltam már annyira fiatal, hogy halvány sejtésem se legyen az egésről.

Ugyanannyi idős voltam, mint Anna Frank, amikor írni kezdte a naplóját. Én pedig csak néhány évvel később fogtam hozzá az enyémmhez.

Olyannyira szerettem volna megérteni bizonyos dolgokat, és ahogy »Anna Frank naplóját« olvastam, lassan kezdtem rátalálni a válaszokra, amelyek újabb és újabb kérdéseket vetettek fel. A világról, amely egyáltalán nem volt

barátságos hely, és amelyben valaminek feltétlenül történnie kellett, hogy a dolgok megváltozzanak.

De a naplók olvasása közben a legfontosabb mégis az a híd volt, amely folyamatosan épült köztem és a között a valaki között, aki térben és időben egyaránt oly távol volt tőlem.

Az olvasottakat úgy éltem meg, mintha Anna Frank személyesen beszélt volna hozzám. Ott, abban a pillanatban. És beszélt is. Én pedig a barátnője akartam lenni.

El akartam rejteni a szobámban, ahol soha senkinek nem jutna eszébe keresni őt.

Mert lassan tényleg olyan érzés volt, mintha Anna ott lakna a közelemben, az egyik házban, mindjárt a sarkon.

Mígnem egy éjszaka a lövések hozzánk nagyon is közel dördültek el. Abból a házból, amely ott volt mindjárt a sarkon. Utána senki nem mert lehunyni a szemét, és senki nem mert kilépni a házból. Meg is tiltották. A katonaság és a rendőrség.

Másnap reggel a feldúlt házban nem volt már senki.

Ki tudja, gondoltam, lehet, hogy Anna lakott ott.

Azon a reggelen csak a néma döbbenet ült az arcokon. Harag és tehetetlenség. Én pedig éreztem, hogy nem vagyok gyermek többé.

Az olyan szavak, mint »razzia«, »terror«, »illegalfás« és »elnyomás« akkor olvadtak össze egyetlen egésszé az elmémbe.

Olykor úgy képzelem el Európát, mint egy kedves öreg nénikét, akin már láthatók a szenilitás első jelei: feledékeny és kicsit elesett. Nem látja önmagát a többiek arcában. Fél az idegenektől. Attól tart, hogy el akarnak venni tőle valamit...

Egyetlen jövőbeli társadalmat sem lehet és nem is szabad emlékezés nélkül felépíteni. Mert emlékezés nélkül a múlt mindig visszatér, és a kirekesztés, meg a fajgyűlölet új álarcot ölt.

Persze szép, ha a mesék jól végződnek, de legfőképp az a feladatuk, hogy megmutassák a felebaráti szeretet útjait, a tolerancia hídjait, a tisztelet ösvényeit és az öröm ablakait, a kalandvággyal, a fantáziával és a tudással együtt, ahogyan azt a legszebb könyvekben megtaláljuk, amelyeket még el kell olvasnunk, meg kell ismernünk és meg kell írunk.

Ilyen könyvekre van szükség.

Amelyek kiállnak a szabadság, az igazság, a tolerancia és a szeretet minden formája mellett, a többi ember iránt, s a mindannyiunkat éltető föld és a tengerek iránt érzett szeretet mellett.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Iwona Chmielewska Nefelejcs

A »Blumka naplója« első ránézésre talán egyszerű lektúrnek látszik, pedig bőségesen hagy mozgásteret az olvasónak, hogy a tartalmat kiegészítse és továbbgondolja. Ahhoz viszont, hogy ebben a szavakból és képekből felépített, többretegű konstrukcióban mindenki a saját megoldásaival legyen képes behelyettesíteni a változókat, úgy éreztem, koncepcionálisan szinte matematikai pontosságra van szükség.

Blumka valóságos személy vagy csak a képzelet szüleménye? Még ezt sem lehet teljes biztonsággal megállapítani. A háború és az idő vasfoga rengeteg nyomot elpusztított. A Janusz Korczak által hátrahagyott tömérdek szövegből, valamint tanítványai és barátai emlékeiből egyetlen részletét állítottam össze annak a visszahozhatatlanul elveszett világnak, amelyben a tények valószínűsíthető eseményekkel, a valóság pillanatai a híres varsói árvaház, a Dom Sierot felett lebegő vágyakkal és álmokkal elegyednek. Szerzőként vettem a bátorságot, hogy Korczakot és gyermekeit a magam módján ábrázoljam. Közben igyekeztem a saját kezűleg rögzített határvonalakat nem átlépni, amit a képeskönyv »törvényei« ugyanúgy megkövetelnek, mint a téma fajsúlyossága. A hősnőm rövid, velős mondatait a képi anyag hivatott kiegészíteni és továbbgondolni – ezek a képek pedig olykor többet árulnak el, és erősebb drámát közvetítenek, mint maguk a szavak.

A könyv második részében az oldalak szerkezete olyan sémát követ, amely az üzenet tisztaságának igyekszik alárendelni magát. A Korczak írásaiban megfogalmazott nevelési elveket itt egy gyermek adja vissza. E nagy humanistának bölcs és mindig időszerű gondolatai a gyermekekkel való emberi bánásmódról úgy hangzanak, akár egy tízparancsolat pontjai, melyeket minduntalan felmondhatunk magunknak. A Korczak-portrék a kis számban fennmaradt fotó alapján készültek. A köpenyét – amely a Doktor Úrra való visszaemlékezésekben minduntalan felbukkan – rikító kékbe mártottam. Hogy ez a szín a nefelejcsset, a tintát, a kozmoszt vagy a végtelent idézi? Az értelmezést a szemlélőre bízom. Milyen szerepet játszik a hatalmas, végül gyökerestül kidöntött fa? Hogyan kell érteni a szeptemberben kezdődő »németórát«? Hogy lehet a tengeri csillagnak hat ága, és annak a fehér liliomnak, amelyet a kis Pola az ég felé emel, ugyanennyi virágszirma?

A »Blumka naplójának« első része a Dom Sierot-ban élő gyermekek világát mutatja be, az ottani szabályokat, az ünnepeket és a játékokat, amelyeket a Doktor Úr talált ki nekik. Az egyik gyermek különösen a szívemhez nőtt: a kis

Kiesel. Egy ilyen fiú, aki a szent az éjjeli edényében hordta, valóban létezett. Akárcsak Stasiek, egy példás, segítőkész tanuló, akit a Doktor Úr egyszer egy Varsó feletti sétarepüléssel ajándékozott meg. A gyermekeknek volt saját fiókjuk, amelybe senki nem nézhetett bele kérdés nélkül. És hogy megtanulják, hogyan kell bánni a pénzzel, lehetőséget kaptak arra, hogy a Dom Sierot egyik műhelyében dolgozzanak, ahol egy kis zsebpénzt kereshettek. Stefa asszony is mindvégig velük maradt, aki a Dom Sierot fennállásának harminc éve alatt Korczakkal együtt vezette az intézményt. A történelmi hűség, melyet helyenként átsző egy-egy fiktív szál, a képekben, a számos metaforában és szimbólumban minduntalan határozottan érzékelhető. A napló vonalazott, megsárgult oldalai, amelyek eleinte csak arra szolgáltak, hogy Blumka megörökítse rajtuk élményeit, maguk is képekké lesznek. Ezeket a megfakult, elnyűtt anyagokat, amelyeket a kollázsok elkészítéséhez használtam, többhónapnyi munkával sikerült összegyűjtenem. Mind eredeti részletek régi füzetekből, újságokból, könyvborítókából, csomagolóanyagokból és szövetekből. Egykoron bőröndöket béleltek ki velük. Gondosan gyűjtöttem régi fényképeket is a háború előtti időkből, amelyeket többek közt a korabeli ruházatok, frizurák és egyéb tárgyi részletek vonatkozásában hasznosítottam. Gyakran nézegettem újra és újra a Dom Sierot gyermekeinek arcát, miközben próbáltam kitalálni a gondolataikat és meglesni az álmaikat.

Blumka, »Kisvirág«, ezen a világon vezet keresztül minket. A naplóját egyszerű, gyermeki nyelven írja, amely mindazonáltal nagyon fontos témákat érint. A felhatalmazást ehhez az a Doktor Úr adja meg, aki a gyermekeket a felnőttekkel egy szintre emelte. Az egyik képen igazi, elszáradt nefelejcsket öntöz, amelyek a könyvben így kelnek életre. Hogy ne felejtünk. Töltőtollának acélhegyéből végül jád lesz, olyan, ezüstből készült tóramutató, amelyet a zsinagógákban használnak, hogy a szent szövegeket az olvasás során kézzel ne érintsék. Én pedig azt nem érintem, ami később történt. Mert arra képtelen vagyok. De örülök, hogy a Dom Sierot háború előtti boldog, olykor szörnyen nehéz éveit felidézhettem. Hiszen egy könyvben a vidám gyermekeket tovább hintáztathatjuk, ahogyan a cseresznyéket is örökre ott hagyhatjuk: a mosolygó Doktor fülén.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Gabriela Cichowska lassú könyvek

Valahol Sydney-ben: egy kislány felkel az ágyából, megeszi a reggelijét és szüleivel elmegy vásárolni a közeli nagyáruházba. Ezalatt egy marokkói falucskában egy vele egyidős gyermek, miután elvégezte a reggeli rituálét, családjával a bazárba indul, ahol javában pezseg az élet. Első pillantásra az e könyvben bemutatott két világnak semmi köze egymáshoz. De aztán lassan kezdjük megérteni, hogy mégsem teljesen függetlenül léteznek, hanem kölcsönösen hatást gyakorolnak egymásra.

A »Mirror« valójában egy könyvben két könyv: az ausztrál elbeszélésben jobbról balra haladunk, míg a marokkóiban fordítva. Ez a könyv hídként funkcionál, amelynek segítségével a fiatal olvasó megtapasztalhatja, hogy az emberek szükségletei és vágyai az egész világon hasonlóak. Az útlevelük színétől függetlenül mind a családjuk és barátaik szeretetére vágynak, és arra, hogy egy nagyobb család, a társadalom is befogadja őket.

Természetesen egy ilyen mélységű könyvet, amelyre egyaránt jellemző a kitűnő narráció és a virtuozitás - mesteri kollázsok, amelyek a legkülönbözőbb anyagokat kapcsolják össze egymással: homokot, földet, hangot, színeket, növényeket, papírt, szövetet, gyapjút, bádogot és műanyagot-, nem lehet rövid idő alatt megírni. Jeannie Baker maga is a »lassú könyv« kategóriába sorolja műveit: rétegenként születnek meg, lassan érnek, akár egy ráncos alma, amelytől távol marad a kertész becsvágya. A »Mirror« kétségkívül ízletes és tápláló gyümölcs, és feltétlenül el kell jutnia nem csak Európa multikulturális társadalmainak, de a világ minden társadalmának asztalára is.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Tendai Huchu Első szerelem

Ray Bradbury idén, 91 éves korában távozott közülünk, de mintha igazából soha nem nőtt volna fel. Legalábbis a rajongói szemében biztosan nem. Életműve fiatalos és lendületes, az ő könyvei igazi felüdülést jelentenek a léleknek. Melegen ajánlom az immár klasszikusnak számító »Fahrenheit 451« című művét Európa fiatalságának, mivel ez a regény minden szempontból varázslatos. Csodálatos történet, amely az olvasót egy másik világba repíti, felrázza, felkavarja, elragadja, s végül magára hagyja a döbbenetével. A műfaja disztópia: egy nem kimondottan távoli jövőben a tűzoltóság elégeti a könyveket, mert mi mást is várhatnánk a valódi »tűzoltóktól«? Nem igaz? A főhős, Guy Montag maga is tűzoltó. Teszi a dolgát: bemegy az emberek házába, és könyveket éget. Az ő világában a törvények ezt írják elő, Guy Montag pedig törvénytisztelő polgár. A könyv rádöbbeníti az olvasót, hogy milyen elképesztően önkényesek az ember alkotta törvények, és szép lassan elkezd mindent megkérdőjelezni, ami által jobb emberré válik. Bradbury arra tanít bennünket, hogy ebben az életben és egy bigott, dogmatikus, gyűlölet és káosz uralta világban végső soron csak a lelkiismeret az, ami számít. Nincs még egy olyan könyv, amely ilyen erővel bíztatná az olvasót arra, hogy próbálja meg másképp látni a dolgokat. A »Fahrenheit 451«-et olvasni, ezt a poétikus prózát élvezni olyan, mint az első csók, az első igaz szerelem. Utána semmi nem marad olyan, mint amilyen előtte volt. Aki elolvassa, az idők végezetéig az irodalom szerelmese marad.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Adam Jaromir szótlan szépség

Az éjjeliszekrényen, a polcokon és asztalokon – különböző okokból soha el nem olvasott könyvek, melyeken a rossz lelkiismeret egyre vastagabb porréteg alakjában ölt testet.

Ezért is repesett az örömtől a szívem, amikor a könyvesboltban megláttam ezt a könyvet. Mert rögtön tudtam, hogy az első oldaltól az utolsóig biztosan magamévá teszem. És nem csalatkoztam.

»A nap színei« – egy olyan könyv, amely szöveg nélkül szól az olvasóhoz. Valóságos leporelló-galéria 168 tarka-pimasz képpel, amelyek mint korallkígyó kúsznak át a szobámon, helyenként ezüstösen szikráznak, időnként »lyukacsossá« válnak, hogy új, friss fényben tárják elém az életemet. Hanyatt fekszem a padlón, felnézek, át a képeken és csak akkor veszem észre, amikor már túl késő, hogy ez a csodálatos hulló művészi módon körém tekeredett, és egy labirintusban vagyok, melynek közepén egy vörös bajuszos kandúr les reám...

»A színeket a tónusuk által keltett hatás alapján válogatom össze, az egyéni hangzásuk szerint. A hétfő zöld, a kedd kék, a szerda narancssárga, a csütörtök rózsaszín, a péntek fahéjszínű, a szombat barna és a vasárnapnak sárga füle van... Így képzeltem el tízévesen, és csodálkoztam, hogy rajtam kívül senki nem ismeri a napok színét« – írja Kveta Pacovska erről a tüneményes művéről.

Ma szombat van. Elhatároztam,

hogy végre rendet rakok a lakásban, és letörölgetek.

Eltűnődöm, vajon ennek a napnak van-e egyáltalán színe.

Kezembe veszem Kveta könyvét, és elfekszem a padlón...

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Gerald Jatzek

Hey diddle diddle: gyermeklírát és modernség

1.

Kezdetben volt az ige, és az emberek beszéltek. Az írás megjelenésével a dolgok rosszabbra fordultak. Akik írni tudtak, lenézték azokat, akik továbbra is csak beszéltek, és megteremtették azokat a fogalmakat, amelyek ezt a viszonyt kőbe vésték: írott nyelv és tájszólás, irodalmi nyelv és tájnyelv.

2.

Az irodalom három területén a mai napig él a beszélt nyelv hagyománya: a gyermeklírátban, a sanzonban és a népszínházban.

Az irodalom pecsétőrei mindháromat gyanakvással szemlélik. Túlhataladottnak és művészeti szempontból másodrangúnak tekintik őket. Ezen még Lewis Carroll, Bob Dylan és Dario Fo sem tudott változtatni.

A kritikusok pedig, akik minduntalan igyekeznek nagyobb hírnévre szert tenni akadémikus körökben, szintén átveszik ezt az ítéletet. A nép- és vándorszínházak már a krónikák lapjaira tartoznak, a sanzonokat pedig a popszerkesztők intézik el. És az a kevés beszélgetés, amelyet a gyermekversek tárgykörében szerveznek, általában didaktikus és pedagógus-szemmel közelít a kérdéshez.

3.

És a kert, melyet nem ápolnak, felferi a gaz. Ennek megfelelően tömegével jelennek meg olyan képeskönyvek, amelyek balra tördelt félsoroait versként árulják, csak azért, mert a sorok végén hasonló szótagok állnak. A gyakran fényűző illusztrációk mellett és alatt képzavarokkal és száználmas metaforákkal teleszórt szövegecskék bukdácsolnak. A kötetek pedig a kitűnő grafikának hála remekül elkelnek, és a lírai borzalom máris utánpótlásért kiált.

4.

Kezdetben volt az ige. A kimondott és megénekelte szavak ritmikusan, dallamosan egymáshoz fűzve olyan eszközökkel, mint rím és verssor, ismétlés és ellentét, hogy könnyen elő lehessen hívni őket az emlékezetből, s így szájról-szájra továbbadhatók legyenek.

Több mint egy ezredéven át számtalan generáció rögzítette és módosította a természethez és társadalomhoz fűződő viszonyát eposzokban, ódáknak, balladákban és dalokban. Míg az ehhez képest fiatalnak nevezhető írás a szöveget végleges formába önti – ami a tudomány és a jog területén elengedhetetlen –, addig a variációk és adaptációk [beleértve a paródiákat is] a szóbeli irodalom felségterületén mozognak.

Példaként említeném a brit Nursery Rhymes gyűjteményt, amely ugyan csak 1744-ben jelent meg először nyomtatásban, de még ma is elsősorban hallás után [verselve vagy énekelve], azaz szóbeliség útján terjed.

A siker titka elég világos: az olyan versek, mint a Hey diddle diddle, vagy az I knew an old lady who swallowed a fly az irracionalitás világát tárják elénk, ahol a hangzás győzedelmeskedik az ész felett, egy olyan teret nyitnak meg, ahol a merev szabályok hatályukat veszítik, és a fantázia előtt nincs lehetetlen.

5.

A gyermekek ugyanúgy kezelik a valóságot, mint az irodalmat. Aki elmesél nekik egy történetet, számítson rá, hogy változtatásokat követelnek a cselekményben, bizonyos szereplőket elvetnek, vagy másokat visszakövetelnek.

A csoportos játék során dalokat és kiszámolókat úgy adaptálnak, hogy a neveket, a helyeket és a tulajdonságokat megváltoztatják. Amikor egyedül merülnek bele a játékba, akkor behelyezkednek a szereplők személyiségébe, fantasztikus tájakon kalandoznak, és olyan dallamvilágban lebegnek, amely kívülről elmotyogott vagy félhangosan elénekelt variációk alapján ismerhető csak fel. Mindkét esetben ugyanaz a cél: a szöveget addig igazítani a saját életkörülményekhez, hogy végül igaznak tűnjék.

6.

A számítógép megfosztotta az irodalmi művet a véglegességétől. Megváltoztatható lett. A digitálisan tárolt szövegek nem pusztán tetszés szerint átdolgozhatók, de egyetlen kattintásnyira vannak a multimédiás felhasználástól is. Ha a hangot, a képet, a filmet és az írott szöveget egymástól különválasztva megszűrjük, majd újrakombináljuk, egy olyan játékot indítunk útjára, amely korábban még soha nem volt lehetséges.

Ehhez pedig az ideális alapanyag nem meglepő módon a szóbeli irodalom, hiszen az már jóval azelőtt interaktív volt, hogy az első médiaszakértő megjelent a Földön.

7.

A könyv továbbra is a legfontosabb irodalomhordozó eszköz, és valószínűleg egy darabig még az is marad. Ennek köszönhető, hogy ha az ember olyan szövegeket keres, amelyek alkalmasak a szóbeli előadásra, nem kell elhagyatott hegyvidéki tájakra elzarándokolnia, hogy a havasi pásztorokat és mátkáikat hallgassa [jóllehet ennek is megvan a maga varázsa]. Elég felkeresni a legközelebbi könyvtárt, hiszen Edward Lear és Federico García Lorca, Christian Morgenstern és Ernst Jandl versei nyomtatásban is elérhetők.

8.

A fenti négy, példaként említett szerzőnél amúgy mindent meg is találunk, amit Európa gyermekeinek kívánhatunk: olyan lírát, amely a kontinens sokszínű hagyományából ered, olyan lírát, amely kreatívan játszik a formákkal, amely használja, de meg is változtatja a páros rímű verset, a gázelt, a haikut és a rondót, olyan lírát, amely a nyelv erejével teremt meg azokat a képeket, melyekbe az olvasó azért lép be, hogy őket saját tapasztalataival töltsse fel.

Ilyenekből kell még nagyon sok, ha nem akarjuk átengedni a terepet a bevásárlóközpontokban kínált könyvek futószalagon kínármeket gyártó szerzőinek.

9.

Hogy ezt miként érhetjük el, nem tudom. A gyermeklíra európai fesztiválja jó kezdet lehet. De sokkal fontosabb, hogy legyen egy helye a találkozásnak, ahol a szövegeket lefordíthatják, átkölthetik, megzenésíthetik, színre vihetik, ahol a szerzők a műhelyitkaikat megbeszélhetik, a zenészek a kontinens nyelveinek dallamát követhetik, a tudósok és kritikusok pedig megismerhetik a gyermeklíra esztétikai és tartalmi változatosságát.

10.

Hogy ez miért fontos? Azért, mert aki tudja, hogy a nyelvet meg lehet változtatni, az talán a világgal is tesz majd egy próbát.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Jan de Leeuw Kísérleti tánc

Egy könyv, amely 1982-ben íródott, és amely véleményem szerint azóta sem veszített semmit a jelentőségéből. Egy könyv, amely járatlan utakra merészkedik, mégis hihetetlenül olvasmányos, aktuális és egyetemes. Egy könyv, amely rávilágít, hogy milyen intelligens, milyen furcsa, ugyanakkor milyen szívszaggató is lehet egy ifjúsági regény. Aidan Chambers: Táncolj a síromon. Úgy vélem, a közeljövőben a nők és a leszbikusok, melegek, biszexuálisok illetve transzszexuálisok jogai funkcionálnak majd lakmusz-papírként társadalmunkban, ugyanis itt a vallástól és a különböző kultúrák tiszteletben tartásától eltérően a személyi szabadság és az elfogadás közötti feszültség sokkal kézzel foghatóbb – ez a feszültség pedig nem csupán Európa és a világ többi része között, hanem Európán belül is ugyanúgy létezik. De a politikai tematikától elvonatkoztatva: a »Táncolj a síromon« egyszerűen csodálatos könyv a szeretetről.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Uri Orlev **Életre szóló könyvek**

Például a Harry Potter... Vajon ez lenne a válasz a kérdésre? Ha igen, akkor mi a helyzet a többi fontos kiadvánnyal, amelyeket a legkülönbözőbb korosztályok azért mégiscsak elolvasnak? És ráadásul ezek többsége nem is tartozik a »bestseller« kategóriába. De ha nem, akkor miért lett ez a könyv annyi országban ilyen óriási siker?

Még szerencse, hogy megíródott a Harry Potter, mert általa rengeteg fiatal találta meg az utat a könyvekhez, olyanokhoz is, amelyekben nincsenek varázslók!

Emlékszem, hogyan olvastam gyermekkoromban. Eleinte a könyv témája egyáltalán nem is érdekelt. Ha megérintett, ha megszólított, akkor még a takaró alatt is folytattam az olvasást, zseblámpával a kezemben, miután édesanyám lekapcsolta a szobámban a villanyt. Ilyenkor a könyv valósággal a szívemig hatolt. Később aztán, ahogy teltek az évek, idővel fontos lett a téma is, például a rabszolgaság Amerikában. Amiről hirtelen a »Tamás bátyja kunyhója« jut eszembe.

Ha meggondolom, hogy a saját könyveim közül melyek lettek sikeresek külföldön is, akkor el kell ismerjem, hogy a téma e szempontból valóban nem teljesen közömbös. Írtam egyszer egy könyvet, amely már vagy harminc éve, azaz egy teljes emberöltő óta megtalálható a könyvesboltokban. A címe: »Sziget a romok között«. Ez tulajdonképpen egy robinzonád a soá idejéből. Amúgy a könyvet legnagyobb döbbenetemre elsők között Edgar Allan Poe-díjjal jutalmazták, amelyet a krimi-irodalom kiemelkedő alkotásainak szoktak odaítélni. 1985-öt írtunk akkor. Én meg azt hittem, hogy a könyv egy fiúról szól, aki a soá idején próbál boldogulni.

Aztán van egy olyan könyvem is, amelyben gyermekversek találhatók. Ez egyébként egy magányos nagymamáról szól, aki úgy dönt, hogy kötögetéssel teremti meg magának a saját kis környezetét. Még a két unokáját is. Aztán persze meg kell birkóznia azzal a sok bonyodalommal, amelyek e döntésének következményeként állnak elő. A tanárok például nem hajlandók a gyermekeket felvenni az iskolába. Az oktatási minisztérium is nekik ad igazat, mondván, hogy a két gyerek nem más, mint »egy kis fonál és rengeteg lyuk«. Márpedig »kötött gyermekeket« nem vesznek fel az iskolába, nem oktatják, nem nevelik őket.

Egyszer egy mexikói irodalmi fesztiválon odajött hozzám egy bennszülött tanár és köszönetet mondott nekem ezért a könyvért. »A gyermekek az indián falvainkban csodálatosan át tudják érezni ezeknek a kötött gyermekek problémáját, mivel ők is mások, őket is kirekesztik a többiek« – magyarázta. Pedig én eredetileg csak egy mesét akartam írni. De ez is tökéletesen

bizonyítja, hogy »a mű jelentését mindig a befogadó alkotja meg.« Az ember csak ír egy könyvet, és nem tudhatja, hová vezet az olvasókat, milyen szükségleteket, vágyakat és álmokat szólít meg vele.

Ez a könyv egyébként Indiában is hatalmas sikert aratott, több indiai nyelvre is lefordították. Izraelben vannak olyan tanárok, akik a zsidóság sorsával hozzák összefüggésbe, és a holokauszt idején elszenvedett borzalmakkal, pedig nekem ez eszembe sem jutott.

Valóban léteznek olyan könyvek, amelyekből a fiatal olvasók a további életükre nézve fontos tanulságokat vonhatnak le. Azt viszont nem tudom, hogy ezeket a könyveket valóban ilyen szándékkal írták-e. Talán a szerző tudatalattija alakította így a dolgot. De ha egy könyvben van egy remek, izgalmas történet, akkor a fiatalok már biztosan kapnak tőle valamit, ami egy életre szól.

Például azt, hogy különleges kapcsolatuk lesz az állatokkal.

Gyermekkoromban két kedvenc könyvem volt. Az egyik egy olasz szerző, Luigi Bertelli [1858-1920] műve, a »Ciondolino«. Ebben egy olyan fiú szerepel, akinek semmi kedve házi feladatot írni, ezért inkább a hangyákat nézegeti, ahogy a földön mászkálnak, s közben arra gondol: »Bárcsak én is hangya lehetnék. Akkor egész nap sétálgathatnék...« És abban a pillanatban hangyává változik. Az elbeszélés amúgy Napóleon Bonaparte történetét idézi meg, végül Ciondolino is a nagy hangyahadsereg főparancsnoka lesz, ráadásul a végén... na jó, lehet, hogy kapható még ez a könyv, és akkor ti is elolvashatjátok. Én azóta mindenesetre igyekszem nem bántani az állatokat, még a legapróbbakat sem [kivéve a szúnyogokat, és ami igaz, az igaz, a háború alatt a bolhákat, a tetveket és a poloskákat sem kíméltem] .

A másik könyv pedig, amit újra és újra a kezembe vettem, eredetileg felnőtteknek íródott. Az osztrák Felix Salten [1869-1945] ma már klasszikusnak számító műve, a »Bambi«. Persze én az eredeti könyvre gondolok, nem a Walt Disney-féle feldolgozásra.

Csak azért kezdtem el olvasni, mert édesanyám a kezembe nyomta, de aztán képtelen voltam letenni, és addig-addig lapozgattam, míg végül az egyik kedvenc könyvem lett. Számtalanszor elolvastam, és idővel kezdett olyan érzésem lenni, hogy konkrétan az én személyes sorsom van megírva benne. A nagy vadászat például számomra a háború volt, és az, amit ma holokauszt, vagy soá néven emlegetnek. Édesanyám és én olyanok voltunk, mint Bambi és az anyukája. Amikor átkeltünk a tisztáson, ahol vadászok lestek ránk, az én anyukám is meghalt, ahogyan Bambié is. Engem is az egyik nagynéném vett magához, igaz, Bambut az ő nagynénje nem küldte el a kisöccsével Palesztinába, amikor véget ért a háború. És akadt még néhány

további eltérés is. Például, hogy Bambinak volt apukája, aki megtalálta, és akire a katasztrófa után támaszkodhatott. Ilyen apát én nem találtam.¹

A mai napig gyűlölöm a vadászokat, akik kedvtelésből ölik az állatokat. Undorodom a nemesek kastélyaitól, ahol a falakat pompás agancsok, vagy oroszlán- és tigrisszőrmék díszítik azokkal az ijesztő üvegszemekkel. És különösen megvetem a mai modern vadászokat, akik már a 21. századi távcsöves puskákkal felfegyverkezve járnak a vidéket... Annál inkább becsülöm viszont azokat a »vadászokat«, akik a legjobb fényképezőgépekkel felfegyverkezve, a legmodernebb teleoptikával kelnek útra, és úgy hozzák el otthonunkba a természetet, hogy közben véletlenül sem tesznek kárt benne. Réges-régen valóban vadászok voltunk, azért öltük le az állatokat, hogy a családunkat és a törzs többi tagját élelemmel lássuk el. Ez a vadász valahol mélyen bizonyára ott él még bennünk, annak ellenére, hogy ma már a hűtőládánk roskadásig tele van a szupermarketben vásárolt hússal – de ez is, azaz hogy olyan állatokat öldösünk le nap mint nap, akiket kifejezetten e célból tenyésztünk, csak addig mehet így tovább, amíg egy napon meg nem találjuk a módját annak, hogy hogyan lehet anélkül is húst előállítani, hogy más élőlények halálát okoznánk. Ez különösen a bálnák miatt lenne fontos. Akiknek az éneke oly messzire elhallatszik a tengerben, amikor a társaikat keresik.

Európai fiataljainak olyan könyvekre van szükségük, amelyek a szívükbe markolnak. Izgalmas, érdekes, okos, de semmiképp sem kioktató, didaktikus könyvekre.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

---

¹ Részlet a »Könyv mint gyermeki táplálék« című előadásomból, amelyet a fesztiválon tartottam.

Maria Papyanni Egy homokszem Európában

Aprócska országomban felfedeztem egy parányi falut, amely egyetlen térképen sincs feltüntetve. Gyakran leutazom oda, hogy gyönyörködjek a Líbiai-tengerben és felpillantsak az Asterousiára, a csillagokig érő hegycsúcsokra. Errefelé olyan sasok élnek, akik áldozataik csontjaiból nagy gonddal kiszívják a csontvelőt, ez az egyetlen táplálékuk. Kicsike település ez, nem vezet rajta keresztül országút sem. Az embereknek amire szükségük van, azt saját kertjeikben termelik meg, persze állatokat is tartanak, és azért megszerzik azt is, ami ízt ad az életnek: a sót a tengeri sziklákból és a mézet, a méhek ajándékát, akik oly mohón szívják ki a nektárt az ezen a vidéken bőségesen termő kakukkfűből. Az itt élő emberek soha nem mozdulnak ki a falujukból, a környéken viszont minden kőről eszükbe jut egy történet. Mintha az ő szemük nem felejtett volna, mintha nem fáradt volna el, mintha ők többet látnának és többet is hallanának az életből mint mások. Mindig elcsodálkozom a méltóságukon, amikor a szegénység, a fájdalom és az életöröm tükrében figyelem őket. Meg aztán ott van az a szenvedély a dalaikban és a táncaikban. Egyetlen dolgot nem értek csupán: hogyhogyan ennyire nem érdekli őket az utazás? Számukra minden itt játszódik le. E parányi település egyetlen homokszem csupán az óriási Európában. Viszont itt ugyanúgy élnek fiatal európaiak, akiknek éppenséggel nap mint nap kilométereket kell gyalogolniuk az iskoláig.

Közben pedig nálam, az athéni otthonomban két kamasz halad a felnőtté válás rögös útján, akik arról álmodoznak, hogy majd egyetemre mennek és beutazzák az egész világot, akik iskolába, színházba, múzeumokba, koncertekre és kocsmázni járnak. Ők és a barátaik is európaiak és reményeim szerint ugyanolyan jogokkal rendelkeznek, mint azok a gyermekek és fiatalok abban az eldugott kis faluban, Kréta szigetén, vagy azok, akik Európa egyéb nagyvárosaiban nőnek fel. Ők mind gyermekek. Kicsiny részei egy nagy családnak. Egy és ugyanazon világon kell osztozniuk és mindannyiuknak ugyanúgy meg kell tanulniuk törődni egymással.

Ez a rengeteg fiatal ma mind ott tolong az internet-paradicsomban.

Szerencsés korban élünk, fuldokolhatunk a ránk zúduló, elképesztő mennyiségű információban, és a számítógép mindent a kezünkbe ad. Játékot, információt, tudást. Viszont mindez nem önmagában zárt egész. Nincs eleje, közepe és vége, mint egy könyvnek, egy előadásnak vagy egy filmnek. Hogyan szóljunk hát azokhoz a gyermekekhez és fiatalokhoz, akik a felszínen szörfölnek elképesztő sebességgel?

Hogy vegyük fel Ariadné fonalát, hogyan szálljunk szembe azokkal az igazságtalanságokkal, amelyek a Minotaurus labirintusában veszik körül őket? Hiszen olyan korban élünk, amikor a gyermekek a saját szemükkel látják, és bárhol is éljenek, nagyon is gyorsan megtanulják, hogy a világ tele van oktalan háborúkkal, értelmetlen erőszakkal, társadalmi igazságtalanságokkal, és hogy a végén nem mindig a jók győznek. De lám, a hétköznapiok örvénylő forgatagában a »hol volt, hol nem volt« birodalma új formát ölthet ugyan, mégis oly rendíthetetlen marad, mint Don Quijote szélmalmai. Lehet, hogy épp ez a válaszuk a modernkor barbárságára? Talán épp ebben tükröződik ama vágyunk, hogy az életünket egyszerűen szeretnék élni, akárcsak egy régi falucska lakosai, akik még hallják a föld sóhaját és szabad szemmel figyelik az égbolt változásait? Talán épp arra van szükségünk, hogy új meséket álmodjunk? Hiszen nem mindig is épp a mítoszok próbáltak magyarázatot adni a különböző történelmi korszakokban a megmagyarázhatatlanra? Talán mi is éppen ilyen ponthoz értünk? Ahol egy modern mítoszra van szükségünk, amely megtanít bennünket arra, hogyan halljuk meg egymás szavát, hogyan halljuk meg a Föld szavát, mielőtt végképp tönkretesszük és kiszívjuk a velejét, ahogyan a sasok teszik Kréta szigetén?

Szeretem a meséket, és ha valamit megtanultam belőlük, akkor az az, hogy a végén mindig az győz, aki nem retten vissza semmitől, aki keresztülvág a sötét erdőn, és közben megáll és meghallgatja, mit mond neki a sárkány, a narancsfa vagy a ráncos vén anyóka. Aki csak rohan, az soha nem hallja meg a varázserejű jó tanácsot. Lehet tehát, hogy valóban eljött a pillanat, amikor már tényleg oda kell figyelniük egymásra?

Egyszer régen, a fiam még kicsi volt, egy nap lélekszakadva rohantunk az iskolába, hogy még becsengetés előtt odaérjünk. Útközben egyszer csak megtorpant. »Hallottam valamit a fák között. Egy gyík kiáltozik segítségért.« Bosszúsan néztem rá. Miket ki nem talál, csak azért, hogy ne kelljen iskolába menni! Erre sírva fakadt. Megfordultam és csak egy fáradt fát láttam a nagyváros közepén. De ő tovább erősködött: »Hallgasd!« És abban a pillanatban hirtelen kimondhatatlanul szegénynek éreztem magam! Milyen elképesztően nehéz számomra, hogy meghalljam a hétköznapi zajában egy kétségbeesett gyík hangját. És milyen gazdag a fiam, aki hallja a segélykiáltást, aki képes megváltoztatni a valóságot a túlélés érdekében! És milyen gazdagok a gyermekek szerte a világon, mielőtt fantáziájukat megnyirbálják!

Milyen könyv kell hát az európai gyermekeknek? Mese, rengeteg mese, hogy felvehessék a harcot a Gonosszal. Meg aztán néhány elhullajtott

szó olyan könyvekből, amelyeket gyermekként én is imádtam, s amelyek ma mint jókívánságok jutnak eszembe. Mint például a híres görög író, Nikos Kazantzakis gondolata: »Juss olyan messzire, amilyen messzire csak tudsz, sőt: olyan messzire, ahova már nem tudsz.« Vagy Nikos Kavvadias, az egyik kedvenc költőm verssora: »Táncolj a cápa uszonyán avagy sajnáld, ki nem álmodik«. És főként egy biztos kézzel épített hajó magas árbocának tetején, mely egész Európát beutazza, egy vak mesemondó szavai: »Sok nép városait, s eszejárását kitanulta, s tengeren is sok erős gyötrelmet tűrt a szívében, menteni vágyva saját lelkét, társak hazatértét. Csakhogy nem tarthatta meg őket, akárhogy akarta: mert önnön buta vétkeikért odavesztek a társak, balgák: fölfalták Hüperión Éeliosznak barmait, és hazatértük napját ő elorozta.«*

Ismerd meg hát az egész világot, és okulj a tapasztalatokból... Mindenkinek el kell követnie a saját hibáit. Vágj bele! Szárnyalj! Keresd az élet velejét!

És ha megtalálod azt a könyvet, amely valóban sokat jelent számodra, amellyel a lelked összeforr, érezni fogod, hogy ha kicsit lábujjhegyre állsz, elérheted a csillagokat.

*Homérosz: Odüsszeia – 1. ének [részlet] . Devecseri Gábor fordítása

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Maria Parr **A gyerekeknek történet kell**

Milyen irodalom kell a gyermeknek? Sőt nyíltan és őszintén kérdezem: Valóban kell irodalom a gyermeknek? Számtalanszor eltűnődtem már ezen a kérdésem – hiszen mégiscsak arról van szó, amivel az életben foglalkozom. De akárhogy is csűröm-csavarom, bárhogy is forgatom: nem hiszem, hogy a gyermeknek tényleg szüksége van irodalomra. Szeretetre, biztonságra, levegőre, ételre, beszélgetésre, barátokra van szüksége. És csodálatos ember lehet belőle anélkül is, hogy egyetlen szépirodalmi művet elolvasott volna. De azért van még valami, valami hasonló, amire a gyermekeknek mégiscsak szükségük van: a mese. A történet. Történetek arról, hogy kik is ők valójában, és arról, hogy milyen az őket körülvevő világ. Történetek, amelyekben játszhatnak, történetek, amelyekről álmódzhatnak, és történetek, amelyekben fejlődhetnek. Egy gyermek körül hemzsegniük kell a történeteknek, hogy szikrázzon körülötte a levegő. Olyan történeteknek, amelyeket a felnőttek mesélnek neki, olyan történeteknek, amelyeket más gyerekek mesélnek neki, olyan történeteknek, amelyeket a gyermekek maguk találnak ki, olyan történeteknek, amelyeket filmen lehet látni vagy, és itt a lényeg: olyan történeteknek, amelyeket könyvekből lehet olvasni. Magam is történeteket találok ki, és legszívesebben szóban mesélem el őket – de így nem igazán tudok sok gyermeket elérni! Ezért olyan nagyszerű, hogy a történeteimet leírhatom egy könyvbe! Ezért olyan nagyszerű, hogy minden író leírhatja a történeteit, hogy azok a gyermekek is, akikkel személyesen soha nem fog találkozni, hallhassák és a maguk egyedi módján átélhessék őket.

Azt hiszem, számomra a »Ronja, a rablóleány« volt óriási hatással. Legalábbis az álmaimra biztosan. Olyan akartam lenni, mint ő. Ugyanolyan erős, makacs és kedves. Mert gondoljunk csak bele! Milyen lehet tizenkét rablóval élni, akik soha nem figyelnek oda rendesen az emberre, milyen lehet, ha az embernek van egy egész erdője, és abban ő a királynő, és milyen lehet megismerni Birket... Később már azt is kezdtem érezni, mennyire fontos, hogy Ronja nem fiú, hanem lány. Ha fiú lett volna, valószínűleg akkor is olyan akartam volna lenni, mint ő – de így, hogy lány volt, és pontosan olyan volt, amilyen, a lehetséges és a normális szűk korlátait elemi erővel söpörte el. Köszönöm neked, Ronja!

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Iva Procházková Határtalan álmok

Európában a gyermekeknek, a fiataloknak, de a felnőtteknek is feltétlenül ajánlom, hogy olvassák el, érezzék át és gondolják végig Peter Sís »A Fal« című könyvét.

Ez a rövid kis mű történetünk egy jelentős szakaszát meséli el – sokkal inkább képekben, semmint szavakban. Azért mondom, hogy történetünk, mert akárcsak Peter Sís, jómagam is a Fal mögött nőttem fel. Vagy ahogy akkoriban mondták: a vasfüggöny mögött. A Fal egyrészt tömör volt és bombabiztos, másrészt viszont elég sok minden áthallatszott és átlátszott rajta. Persze az ember nem látott tiszta formákat, nem kapott egyértelmű információkat, nem hallott tiszta hangokat, inkább csak az »odaát« zajló élet lenyomatait, visszhangjait, aprócska szilánkjait, tökéletlen és eltorzult építőkockáit érzékeltük.

»Tudni, nem tudtunk semmit a Nyugatról, de a képzeletünk mindent feltárt előttünk« – meséli Peter Sís –, »még hozzá sokkal szebb fényben, mint amilyen valójában volt.«

A szerző rengeteg apró, de roppant fontos részletekre emlékszik vissza az akkori mindennapjainkból, mint például, hogy milyen ruhákban jártak a kamaszok. Mert azt képtelenség volt viselni, amit az üzletekben lehetett kapni, muszáj volt megváltoztatni – a kivágást megnagyobbítani, a ruha színét megváltoztatni, a szoknya hosszából visszavenni, a nadrág szárát kiszélesíteni. Ha egy lány nem akart közröhej tárgyává válni, akkor rengeteg fantáziával és türelemmel [és általában a nagymamája segítségével] magának varrta meg a ruhákat és a kabátokat, ő maga kötötte a pulóvereit, és »nyugatról« hozatott magának melltartót. A fiúk pedig magas sarkú cipőket, napszemüvegeket és különböző férfias ékszereket bütyköltek maguknak. Az akusztikus gitárjukból elektromos gitárt készítettek, és hátsó udvarokban vagy garázsokban a Beatles és a Stones dalait énekelték félrehallott szövegekkel – amiért aztán a Stasi a besúgók feljelentései alapján gyakran »a kapitalista propaganda terjesztésének« vádjával citálta be őket kihallgatásra.

A totalitárius rezsim alatt az élet nem volt színes, így hát a könyvben az illusztrációk is inkább szürkés-vörösek, vagy fekete-fehérek. Mindegyikből a vágyakozás és a félelem sugárzik, a két akkoriban leggyakrabban megélt érzélem. A Fal mögötti fiatalok sokat álmodoztak, mert aki nyitott szemmel járt, annak a világ csúnya volt, szűk és veszélyes. Persze az álmaink sem voltak éppenséggel veszélytelenek, hiszen általuk a valóság még idegenebbé, még gyűlöletesebbé vált. Mindannyiunk örökké visszatérő álma a szabadság volt. De hogy is

festett ez a szabadság? Egyeseknek a Coca-Cola, a farmer és a zúzós rock-koncertek jelentették a szabadságot. Mások számára a szabadság egyenlő volt az utazás lehetőségével, megint mások azt értették alatta, hogy az ember szabadon elmondhatja a gondolatait, szabadon olvashat, saját maga választhatja meg, hogy mit tanul, hogyan gondolkodik és miben hisz.

»A Fal« szórakoztató, kreatív és roppant humoros könyv, amely komoly, szomorú és bizonyos szempontból tragikus dolgokról is szól. Egy olyan könyv, amely megmutatja Európa mai fiatalságának, hogy milyen volt a világ, mielőtt ők megszülettek, és hogy milyen lehet az élet a mai világunkban is még szilárdan álló Falak mögött.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Janne Teller **A Jó bennünk él**

Az általam választott könyvekről nem szeretnék sokat beszélni. A könyveket inkább olvasni kell, nem beszélni róluk. Amit a könyvek tudnak, amiért érdemes őket elolvasni, az az, hogy az írás segítségével – és így az olvasó képzelőerejének segítségével – valami olyasmit közvetítenek, amit más módon nem lehet közvetíteni.

Bátorkodtam nem egy, hanem mindjárt két könyvet is kiválasztani, amelyekről úgy vélem, összetartoznak, jóllehet első ránézésre teljesen különböznek egymástól.

Az első Mischa Damjan képeskönyve: »Az egér, aki hitt a jóban«, mégpedig azért, mert szerintem segíthet olyan emberré válni, amilyen emberré egyáltalán érdemes válnunk.

A könyv egy olyan kisegérről szól, aki nem hiszi el az anyukájának, hogy félnie kell a macskától. Hiszen az egérke nem akar rosszat a macskának, miért akarna hát a macska rosszat neki? Így, amikor a macska jön, ő nem menekül fejvesztve, hanem történeteket mesél. A macskát ugyan nem sikerül megváltoztatnia, de a virágok, a madarak és a többi állat élete egy kicsit szebb, egy kicsit boldogabb lesz, amikor a kisegér belekezd a meséjébe. Még a borz is, aki a távoli odújából hallgatja, annyira élvezi, hogy bűzölnögni is elfelejt.

Ezt a könyvet tizennyolc éves koromban kaptam az akkori fiúmtól, és jóllehet eredetileg kisgyermekeknek íródott, bennem is mély nyomot hagyott. Azóta is, ha elbátortalanodom, vagy elhagy a hitem, hogy valamely célért érdemes küzdeni, mindig erre a könyvre gondolok.

Mert ez a történet azt üzeni az olvasónak, hogy megéri jót cselekedni!

Lehet, hogy nem tudja mindegyikünk úgy jobbra varázsolni a világot, ahogy szeretné. De ha szakadatlanul próbálkozunk, azzal biztosan javítunk rajta – még ha erőfeszítéseink eredménye olyan területeken is jelentkezik, amelyekre soha nem is gondoltunk volna, vagy amelyekről soha nem is kapunk visszajelzést.

A másik könyv Bertrand Russeltől »A nyugati filozófia története«, amelyben a szerző a filozófia eredetét és alakulásának a vele párhuzamosan végbemenő kulturális, társadalmi és politikai-történeti fejlődéshez kapcsolódó kölcsönhatásait taglalja. Ez a könyv tulajdonképpen felnőtteknek való. De az átfogó tartalma ellenére is könnyen érthető, és úgy vélem, az ember fiatalkorában pontosan ilyesmit akar olvasni, hogy megszerezze a megértés biztos alapjait – és eligazodjon mind a való világban, mind pedig a fejünkben létező eszmevilágban. »A nyugati filozófia története« pontosan ott folytatja, ahol

a mai iskolák mintha visszavonulót fújnának: hatalmas tudásanyaggal, átfogó belátással, széles történelmi perspektívából megvilágított összefüggésekkel és átgondolt elemzésekkel. Noha a könyv 1953-ban íródott, ennél jobbat azóta sem találtam. Egyébként ugyanabban az évben olvastam, mint Mischa Damjan könyvét: tizennyolc éves koromban, és a világgépem egy csapásra megváltozott!

A mai fiatal európaiaknak ez a mű azért fontos, mert megmutatja nekik, hogy pontosan hol is tartunk mi most Európában, illetve európai polgárként a világban. Egészen kivételes módon tárja az olvasó elé a történelmünket, a vallást, a kulturális és eszmei örökségünket, ezen jelenségek fejlődését, valamint azt, hogy miként sikerült a világ többi részével együttműködve, illetve tőlük függetlenül haladnunk az úton. Nem utolsósorban pedig azt is megmutatja, hogy miként épül a szélesebb történelmi jelenre a tudomány és a filozófia fejlődése, hogy a gyakran »európai kulturális örökségnek« nevezett gondolkodás az Európán kívüli civilizációk eszmevilága nélkül nem is létezhetne, valamint hogy a vallások, főként a három monoteista vallás milyen szorosan kapcsolódik egymáshoz.

Anélkül, hogy célként fogalmazná meg, a könyv rámutat, milyen nevetséges dolog a nacionalizmus, az idegengyűlölet és a fasizmus: hiszen az, hogy mi mik vagyunk, csak attól függ, hogy mik a többiek.

Ugyanakkor azt is tökéletesen példázza, hogy egy okos gondolat, amely valakinek a fejében megfogant és ismertté is vált, nem feltétlenül ültethető át mindjárt a gyakorlatba is: Az ókori athéni demokrácia óta rengeteg kudarc és visszaesés mellett évezredeknek kellett eltelniük ahhoz, hogy Európa végül tényleg a demokratikus államforma mellett tegye le a voksát. Ki tudja? Talán néhány olvasó az egyéni szabadságjogokról elgondolkodva az utóbbi években elképesztő méreteket öltött emberkereskedelem és az új típusú rabszolgaság kérdéskörét is közelebbről szemügyre veszi...?!

Ahogy »A nyugati filozófia története« az olvasó elé tárja, milyen nagy hatással lehet az egyén a kortársaira – és ezzel együtt az utókorra –, megértjük, miért döntő fontosságú, hogy a létező és az eljövendő generációk minden egyes tagja úgy határozzon, ő sem akar más lenni, mint egy »egér, aki hisz a jóban!«

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Robert Paul Weston Világnézet a könyvekben – Michael Ende: »Momo« – az időszerű klasszikus

Biztosra veszem, hogy Németországban, és valószínűleg más európai országokban is mindenki ismeri Michael Ende nevét. Kanadában, ahol én a gyermekkoromat töltöttem, ez nem így van. Számos iskolában megfordultam hazám különböző vidékein, és meg kellett állapítanom, hogy csak nagyon kevés gyermek és fiatal hallott Michael Ende könyveiről. Nagyon remélem, hogy Európában más a helyzet. Ende 1995-ben halt meg. S hogy ne feledjük el, szeretném, ha azon szerzők között tartanánk számon, akiknek a munkássága mindig ott kell lebegjen a szemünk előtt.

Ende a legnépszerűbb regényét, »A végtelen történetet« 1979-ben írta. Szerintem viszont a »Momo« a legszebb könyve. Egy olyan kislányról szól, aki a titokzatos szürke urak ellen harcol, akik mohón igyekeznek az Időtakarékban növelni megtakarításuk egyenlegét.

Igen, az Időtakarékban. Ez pedig pontosan az, aminek hangzik: valami gyanúsán sötét intézmény, ahol az emberek nem a pénzüket, hanem az idejüket helyezik letétbe. Hogyan? Nagyon egyszerű: rohannak, rövidítenek, lemondanak a pihenésről a lélektelen és gátlástalan termelékenység javára.

Ami nekem – a könyv csodálatos stílusa, a rokonszenves szereplők, a fantasztikus kalandok és a színes leírások mellett – a legjobban tetszik, az a regény átgondolt szerkezete. Ende jóval több kitérővel és tematikus mellékszálal dolgozik, mint ahogy azt a mai gyermek- és ifjúsági irodalomban sok esetben tapasztalhatjuk. Ugyanakkor többször tesz [kritikus] utalást a különböző gazdaságtudományi elméletekre, a marxista-szocialista gazdaságpolitikára ugyanúgy, mint a kapitalizmusra és a szabad piacokra. Különös figyelmet szentel a határtalan növekedés abszurd gondolatának, a kamatos kamatnak, valamint az egyre inkább árucikként kezelt időnek – azaz ma is roppant időszerű jelenségeknek. Ez most persze úgy hangzik, mintha a »Momo« egy gazdasági kérdéseket boncolgató, száraz tanulmány lenne. De higgyétek el: egyáltalán nem így van! Jóllehet ezek az elméleti megfontolások – remek és összetett gondolatok formájában – mind visszaköszönnék a műben, de egy varázslatos és elképesztően lebilincselő történetbe csomagolva. Egy olyan szerző hagyatéka ez a regény, akinek a tehetsége egyáltalán lehetővé tette egy ilyen mű megszületését. Ráadásul zseniálisan igazolja Philip Pullmannak a Carnegie-érem odaítélésekor tartott híres beszédében elhangzott szavait: »Léteznek

olyan témák és tárgykörök, amelyek túl nagyok a felnőttirodalom számára. Ezeket adekvát módon csakis egy gyermekkönyvben lehet feldolgozni.«

Fontos megjegyezni azt a tényt, hogy Michael Ende a »Momót« ugyan negyven évvel ezelőtt írta, a könyv idővel cseppet sem veszített relevanciájából. Épp ellenkezőleg. Ha ma körülnézek ebben az örökké izgó-mozgó, lázasan nyüzsgő jelenben, a folyamatos üzengetések és szünet nélküli online-kapcsolatok világában, valahogy az az érzésem támad, hogy messze nem elegenden olvasták ezt a nagyszerű művet. A két buddhista filozófus, Linda Goodhew és David Loy e témában írt tanulmányukban éles szemmel mutattak rá: »A Momóban többek közt az az elképesztő, hogy a könyv 1973-ban íródott. Ugyanis az a rémálom, amelyet elénk tár, csak mostanában válik valósággá.«

Német nyelvből fordította: Bujdosó István

Floortje Zwigtmán **Vegyétek őket komolyan!**

Olasóként én olyan korban nőtten fel, amikor a gyermekkönyvek missziót teljesítettek. Társadalmi problémákat boncolgattak. A főszereplőket olyan szörnyűségekkel teli sötét erdőbe helyezték, mint a dél-amerikai hétköznapihoz hozzátartozó gyermekbántalmazás, kábítószer-kereskedelem, vérfertőzés és gyilkos kommandók rémtettei. Borzalmas dolgok történtek abban az országban, ahol a könyvbéli gyermekek laktak, ugyanakkor roppant izgalmas is volt minden. Mert az igazi életet mutatták be, így az ember gyermekként úgy érezte, komolyan veszik.

Mígnem egyszer csak rádöbbsent, hogy a nagybetűs élet mégiscsak más, mint a könyvekben. Mert bármilyen mélyre is süllyedtek ezeknek a realiztikus ifjúsági regényeknek a főhősei, az utolsó oldalakon ott várta őket a garantált megváltás. Attól függően ugyanis, hogy az adott könyv szerzőjének korábban mi volt a foglalkozása, mindig felbukkant egy tanár, egy szociális munkás, egy pszichológus vagy valamilyen más rokonszenves felnőtt, aki egyetlen fejezet alatt mindent képes volt jóra fordítani. Vagy éppenséggel a főszereplőnek sikerült saját erőből egyetlen fejezetben áldozatból hőssé válnia. Mert ugyebár, ahogy az egyik kritikussom fogalmazott, az ifjúsági könyvektől is elvárjuk, hogy reményt adjanak az olvasóknak.

Tagadhatatlan, hogy a remény jó, és rengeteg csalódással képes megbirkózni, de tizenhárom-tizennégy éves koromban számomra elkezdett egyre tisztábban kirajzolódni a különbség a saját életem és a könyvekből ismert hősök élete között. Mert én is kedves kamasz voltam és nekem is megvoltak a problémáim, de hol maradtak azok az okos, hozzáértő felnőttek, akik az életemet visszazökkenthették volna a rendes kerékvágásba? Akiket én ismertem, azoktól legjobb esetben is csak annyi tellett, hogy csoportosan leültünk beszélgetni, aztán elégedetten hátradőltek azzal a jóleső érzéssel, hogy valamit ők is tettek azért, hogy jobb legyen a világ. Ha pedig én próbáltam meg bátor és eltökélt lenni, a legritkább esetben sült el olyan szerencsésen a dolog, mint ahogyan azt a könyvek ígérték.

Lassan, de biztosan arra a meggyőződésre jutottam, hogy becsaptak. Sőt, ami ennél is rosszabb, felsejlett bennem az a kellemetlen érzés, hogy ezekkel a könyvekkel engem nevelni próbáltak...

Ha jó lesz, kapsz valami szépet... a hősrre pedig mindig happy end vár. Nyilván nem voltam elég jó ahhoz, hogy kiérdemeljem azt a jutalmat, ami

a könyvhősöknek járt. Vagy talán a szerencsés végkifejlet volt pusztavágyalom, amelynek vajmi kevés köze lehetett a valósághoz?

1997-ben, amikor már rég kinőttem a kamaszkorból, kezembe akadt Melvin Burgess »Junk« című műve. Ez a könyv mind olvasóként, mind íróként óriási hatással volt rám. Végre egy pörgős, közvetlen történet, amely valóban szórakoztatja a fiatal olvasóközönséget. De ami nekem, felnőtt olvasónak ennél is fontosabb volt, az az elbeszélés nyers ereje és a pszichológiai mélysége, amely teljesen magával ragadott, ahogyan a holland író, Renate Dorrestein megjegyezte: »Hé, figyelj! Ezt olvasd!«² Végül pedig ami számomra a legeslegfontosabb volt, hogy olyan hőseket találtam, akikben végre hinni tudtam. Éppenséggel azért, mert egyáltalán nem voltak hősök.

A »Junk« röviden két bristoli drogos leépülését írja le a nyolcvanas évek elején. Tar az alkoholista, erőszakos apja elől lépett le, Gemma pedig bele akarja vetni magát az izgalmakkal teli nagybetűs életbe. Mindketten kisiklanak. Kábítószer, prostitúció, kamaszkori terhesség... Minden adott tehát egy csöpögős történethez. De a »Junk« más. Mert olyanok mutatja a fiatalokat, amilyenek.

Amikor Gemma prostituáltként áll, hogy megkeresse a pénzt a heroinra, utána nem jön a kötelességtudó megbánás a »nem mutathatok rossz példát a fiatal olvasóknak« mottója szerint. Nem. Bátran kiáll a döntése mellett:

»A helyzet az, hogy tisztában vagyok a korlátaimmal. Okos vagyok. Lily szerint még akkor is okosan viselkedem, amikor kibukok. Pontosan így van. Gondoskodom magamról. Jókat eszem. Gumi nélkül egy pasival sem csinálom. Nem az utcán dolgozom, hanem masszázsszalónban. A tűn sem osztózom senkivel, csak Tarral. Nem vagyok én drogos. Bármikor abba tudom hagyni. Néha le is állok. Úgy egy hétre, csak hogy bebizonyítsam magamnak, kézben tartom még a dolgokat.«

Gemma tehát derűsen tipeg végig az életen, és amikor rá akarunk kiabálni: Ne csináld, hagyd abba, gondolkozz már egy kicsit..., akkor a képünkbe röhög. Nincs erkölcsi tanítás az elkerülhetetlen végkövetkeztetésen kívül, miszerint ebből egyszer még baj lesz.

Gemma nem rokonszenves szereplő. Önféjű és egoista, vakon bízik önmagában, egymás után hozza meg a hibás döntéseket, és másokat is magával ránt a mélybe. Egyáltalán nem olyan hősnő, aki az ifjúsági regények szabályai szerint szerencsés véget érdemel. Az ember valahogy mégis megszereti. Melvin Burgess képes olyan szereplőket életre hívni, akik inkább nevezhetők gazembernek, mint hősnek, mégis

---

² N1: »Hier jij, lees dit!«, in: Renate Dorrestein: Het geheim van de Schrijver. Atlas-Contact

mindkét oldalból olyan sok van bennük, hogy megértjük, miért olyanok amilyenek. Olyan alakokat tár elénk, akik arra kényszerítenek bennünket, olvasókat, hogy nőjünk fel végre és lássuk meg a rosszat a jó emberekben.

Gemma és a drogos barátai sokkal több olyan tulajdonsággal rendelkeznek, amelyek bennünk is megtalálhatók, mint az átlagos könyvhősök. Mindegyikünk lehetőségeit felvillantják a szemünk előtt: szeretetet és gyűlöletet, hősiességet és gyávaságot, a Jót és a Rosszat. Itt nem találkozunk szigorúan megszerkesztett jellemvonásokkal, amelyeken a nem életszerű hős és a nem életszerű gazember osztoznak, sokkal inkább olyan döntésekkel szembesülünk, amelyeket mi is tudatosan vagy tudattalanul hozhatunk meg a körülményektől és hangulatunktól függően.

A legtöbb könyvben, amelyeket még fiatalkoromban olvastam, a hősök számára nem okozott problémát, hogy meghozzák a helyes döntést. A szerző jóindulata vezette rá őket. A gazemberek rosszaságára pedig valahogy soha nem volt megfelelő indoklás. Az író csak úgy rájuk aggatta ezt a tulajdonságot, és az isteni mindenhatóságában még csak magyarázkodnia sem kellett a megteremtett lényvel kapcsolatban.

Az ilyen könyveknek mindenesetre nem sok közül van a fiatal korosztály igazi küzdelmeihez, a döntéseikhez, amelyeket az oly csábító Jó és az oly csábító Rossz között kell meghozniuk egy olyan világban, amelyben gyakran még a felnőttek számára is nehéz vagy egyenesen lehetetlen erkölcsileg vállalható döntéseket hozni.

Európában a fiataloknak joguk van olyan könyvekhez, amelyek azonosítják a problémáikat és a küzdelmeiket, amelyek komolyan veszik őket azzal, hogy nem előre gyártott, kész megoldásokat kínálnak fel nekik, hanem gondolkodásra készítetik és bátorítják őket a szellemi értelemben vett felnőtté válás hosszú, talán soha véget nem érő útján. A mi misszióink lényege, hogy ne legyünk többé misszionáriusok.

Német nyelvből fordította: Bujdosó István